

Un epistolari entre l'escultor Frederic Marès i l'arquitecte Gabriel Alomar sobre l'estàtua del rei Sanç a Perpinyà, la Treva de Déu i l'apropament de la RABASF a Joan Miró

Miquel Pou Amengual

Historiador de l'art. miquelpou@yahoo.es

Resum

El 1966 s'obsequià Perpinyà amb una escultura del rei Sanç de Mallorca. L'obra feta per l'escultor Frederic Marès s'inclouïa dins l'etapa d'obertura de la política espanyola amb França. Aquest fet requerí que diversos responsables d'ambdós països preparassin l'esdeveniment produint-se diversa comunicació professional i personal. L'estudi desenvolupa i segueix el recorregut del projecte a partir de la correspondència que es creà entre l'escultor i l'arquitecte Alomar. A més, s'analitzen altres fets que succeïren paral·lelament i que ells dos es veieren implicats com fou la decisió de nomenar a Joan Miró acadèmic de la Real Acadèmia de Bellas Artes de San Fernando i la commemoració del nou-cents anys de la *Treva de Déu*.

Paraules clau: Gabriel Alomar / Frederic Marès / René Puig / Pierre Ponsich / Joan Miró / Jaume Lladó.

Resumen

Un epistolario entre el escultor Frederic Marès y el arquitecto Gabriel Alomar

En 1966 se obsequió a Perpinyà con una escultura del rey Sancho de Mallorca. La obra realizada por el escultor Frederic Marès se incluía dentro de la etapa de apertura de la política española hacia Francia. Este hecho requirió que los diversos responsables de los dos países preparasen el acontecimiento produciéndose una comunicación profesional y personal. El estudio desarrolla y sigue el recorrido del proyecto a partir de la correspondencia que se creó entre el escultor y el arquitecto Alomar. Además se analizan otros hechos paralelos donde se vieron implicados, como fue la decisión de nombrar a Joan Miró académico de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando y la conmemoración de los novecientos años de la *Treva de Déu*.

Palabras clave: Gabriel Alomar / Frederic Marès / René Puig / Pierre Ponsich / Joan Miró / Jaume Lladó.

Abstract

A collection of letters between the sculptor Frederic Marès and the architect Gabriel Alomar

In 1966, the town of Perpignan was given a recumbent sculpture of King Sanç of Mallorca. The work by Catalan sculptor Frederic Marès was included in the stage when Spain's policy towards France was opening up. This meant that the various representatives of the two countries prepared the event, which led to professional and personal correspondence among all the individuals involved. This study develops and traces the route of the project based on the correspondence between the sculptor Marès and the architect Alomar. Other events occurred in parallel in which they were both personally involved, such as the decision to appoint Joan Miró academician of the San Fernando Royal Fine Arts Academy (RABASF) and the events that took place in Perpignan on the occasion of the nine-hundred-year anniversary of the *Treva de Déu*.

Keywords: Gabriel Alomar / Frederic Marès / René Puig / Pierre Ponsich / Joan Miró / Jaume Lladó.

Introducció

Els anys quaranta del segle XX, fruit de la restauració de la capella de la Trinitat de la Seu de Mallorca, s'havien fet uns monuments funeraris per als monarques Jaume II i Jaume III gràcies a les relacions de l'arquitecte Gabriel Alomar (1910-1997)¹ i de l'escultor Frederic Marès (1893-1991)². Unes escultures amb un disseny conceptual que foren causades per la influència de les tombes reials del Monestir de Poblet que havia treballat l'escultor. Alomar i Marès s'havien conegut el 1946 quan el marquès de Lozoya els presentà, i quan Marès feia els treballs a Poblet l'arquitecte proposà també la intervenció a Mallorca. Els dos viatjaren a Poblet, Santes Creus i Mallorca per establir el nou projecte.³ Després d'aquestes obres l'únic rei del Casal sense un monument funerari era Sanç de Mallorca. Anys més tard, aquesta absència dugué a promoure una altra estàtua jacent per aquest rei que s'inaugurà el 1966 a Perpinyà. Sanç de Mallorca havia mort el 1324 a Formiguera (Catalunya del Nord) i les restes dutes a la catedral de Sant Joan el Vell.

La promoció de l'obra funerària va produir tot un seguit de correspondència. Aquest fet se'ns presenta interessant per diversos motius: a partir de l'epistolari que Alomar va dipositar a l'Arxiu General del Consell de Mallorca (AGCM) podem seguir el procés del projecte i veure no sols la fabricació de l'obra sinó, també, les relacions d'ambdós. A més a més, la correspondència anà més enllà i confluïren altres personatges: Pierre Ponsich, René Puig o Jaume Lladó. Amb ells trobarem la intervenció en altres esdeveniments: un, la commemoració de la *Treva de Déu* i l'exposició d'art romànic a Catalunya del Nord que s'aprofità per intentar establir relacions culturals entre ambdós territoris; i dos, el protagonisme d'Alomar i Marès en la voluntat de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (RABASF) per fer acadèmic Joan Miró.

El desenvolupament del projecte

El primer document sobre l'estàtua del rei el trobem el gener de 1964 quan Alomar informava a l'escultor del projecte.⁴ El lloc on es trobaven les restes del rei no estaven clares pels trasllats a què foren sotmeses i provocà que el monument fos més un homenatge i no tant una identificació del lloc on es trobaven. A la carta es veu els models en què l'escultor s'havia de basar que eren els mateixos que els de Poblet i Mallorca. Alomar s'encarregaria de la part diplomàtica i li recomanà a Marès posar-se en contacte amb Pierre Ponsich (1912-1999), historiador i arqueòleg del Rosselló.⁵

Aquest mes l'escultor ja tenia l'obra començada. La idea de l'escultor era ampliar-la i fer-ne dues: una per a Perpinyà i una altra per a Palma, amb una exposició a Mallorca perquè l'obra es pogués veure abans del trasllat definitiu. Unes propostes que tanmateix no es realitzaren.⁶ A mitjan abril ja tenia el model de fang i el buidat amb guix per poder començar la talla.⁷ Paral·lelament, Alomar s'encarregava dels contactes diplomàtics i havia fet arribar al ministeri francès la proposta d'obsequiar a Perpinyà amb el monument.⁸

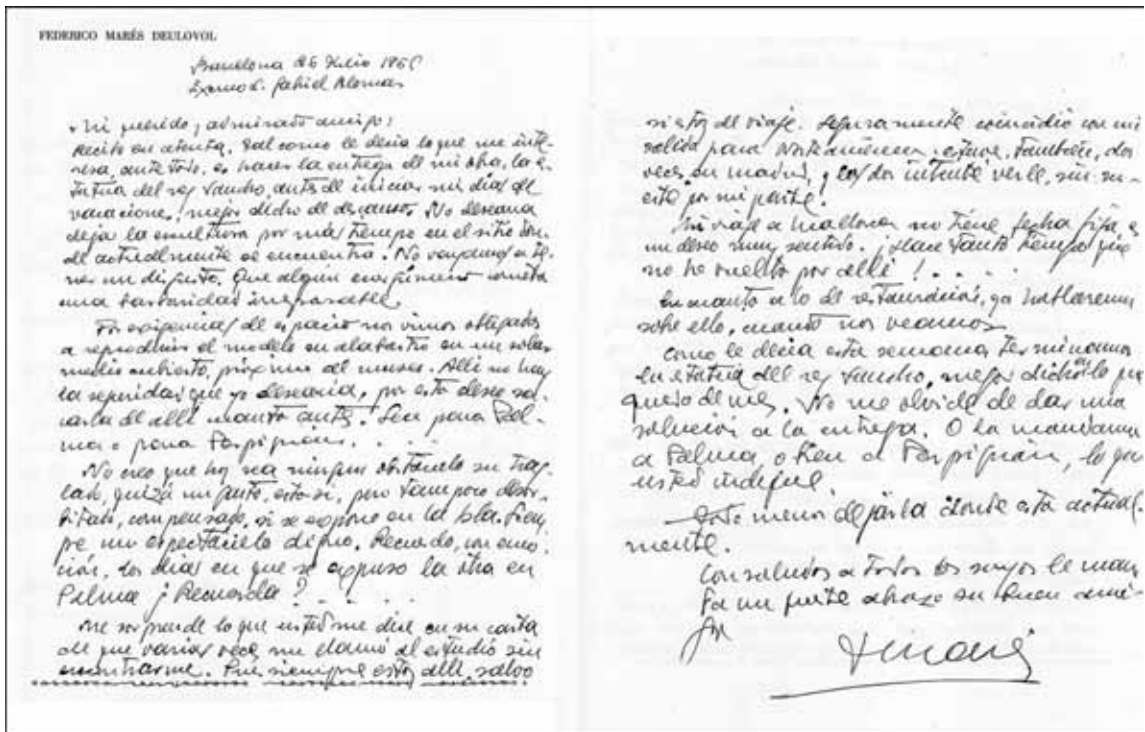

Fig. 1. Carta de Barcelona, 26 de juliol de 1965. Frederic Marès. Arxiu General del Consell de Mallorca (AGCM).

Després d'un any l'escultor tingué la feina acabada i proposà dur-la a Mallorca.⁹ Marès tenia pressa per traslladar-la perquè es trobava en el solar dels picapedrers de Santa Maria del Mar a Barcelona, cosa que augmentava el perill de vandalisme (fig. 1).¹⁰ Alomar fins després de l'estiu no manà que es preparés la imatge pel transport, un fet que, de totes maneres, no es produí fins a quasi un any després.¹¹

Una vegada acabada l'obra Alomar començà a posar-se en contacte amb les autoritats de l'illa; envià una carta a Rafel Villalonga, governador civil interí, que li feia saber el projecte amb un escrit per publicar a la premsa. Alomar li explicà que la proposta s'havia forjat amb l'ambaixador a París, conde Motrico, on també hi participava Rafael F. Quintanilla,¹² inclòs dins d'un pla per millorar les relacions d'Espanya amb el Ministeri francès d'Assumptes Culturals dut pel ministre André Malraux.¹³

La intenció era que l'acte no adquirís caire oficial sinó reduir-ho a l'anada a Perpinyà d'un grup de mallorquins i al lliurament, deixant pendent el nombre d'autoritats espanyoles que assistirien excepte les de les Illes. A l'altra banda, hi hauria una representació del Rosselló amb el prefecte dels Pirineus Orientals i el batle de Perpinyà.¹⁴

Pel que fa a la publicitat que s'havia de fer, Villalonga seguí les ordres i va fer publicar la notícia,¹⁵ almenys en el *Diario de Mallorca* i el *Baleares*, amb el títol de "A la memoria del Rey Sancho de Mallorca en Perpiñan" i "Homenaje balear a la memoria del Rey Sancho de Mallorca, en Perpiñan". La notícia feia referències a la història del rei i a l'església de Perpinyà. Aquells anys el ministeri francès estava restaurant el Palau dels Reis de Mallorca mentre que l'església de Sant Joan, que havia estat reconvertida en una fàbrica d'electricitat, estava pendent de restauració. A més, encara que gran part de les despeses anirien a càrrec del Patrimoni Artístic Nacional dirigit per Alomar, se sollicitava una

subscripció pública per pagar l'estàtua¹⁶ i s'obriren diversos centres a Mallorca per a les donacions.¹⁷

A l'octubre de 1965, al taller de l'escultor arribà una delegació de Perpinyà formada per Pierre Ponsich i el Dr. Puig.¹⁸ La delegació només pogué veure la maqueta perquè l'escultor ja tenia la figura embalada,¹⁹ a més, tenien altres assumptes com una exposició sobre el romànic català i havien sol·licitat a Frederic Marès algunes peces del Museu. Per altra banda, l'escultor es volia veure amb Alomar aprofitant que havia d'anar a Mallorca per subscriure un conveni amb els hereus del pintor Anglada Camarassa (1871-1959).²⁰

El Dr. René Puig és un altre dels perpinyanesos que establí correspondència amb Alomar. Puig era el delegat de patrimoni de l'Ajuntament i l'encarregat de la visita i la inauguració del mausoleu. Aprofitant ambdues activitats li tragué a col·lació la commemoració que preparaven pel nou-cents anys de la *Treva de Déu* recordant els fets de Toluges com a origen de les Corts Catalanes. La commemoració també havia estat comentada amb Marès si bé acordaren dur-ho per separat.²¹

A pesar d'això, succeí un fet que provocà cert malestar. Pierre Ponsich publicà un article a la premsa en resposta a un escrit de Paul Roure sobre la commemoració i els primers territoris catalans. L'article de Ponsich dugué polèmica tant pel costat català com pel que fa a les tramitacions dels actes del rei Sanç. Ponsich responia al problema exposat per Roure: s'havia de fer una làpida de record i es plantejava l'idioma a usar (català o francès). Ponsich defensava el català amb una argumentació sobre el procés *de construcció nacional* del segle XI així com les diverses visions històriques adoptades per la historiografia oficial.²² Per altra banda, el Dr. Puig li recordava també a Alomar els actes de la commemoració, per exemple: la inauguració de la Ruta del Coll d'Ares, entre Camprodon i Ripoll, designat amb el nom de la Ruta de l'art romànic. Un esdeveniment que, a més, feren servir com a festa d'unió entre els països o *terres mediterrànies* els quals, seguint l'epistolari de Puig, durant molt de temps tingueren una mateixa història i llengua. El Dr. Puig animava a Alomar perquè l'estàtua era una oportunitat més dins d'aquesta línia programada.²³

L'arquitecte, de totes maneres, separà a consciència els dos esdeveniments i criticà a Ponsich per l'escrit del diari perquè es podria entendre amb regust polític i considerava que el centenari s'havia dut de manera irregular.²⁴ A criteri seu, la commemoració era una idea magnífica però s'havien comès alguns errors: les institucions de Perpinyà no havien donat un status oficial a les activitats ni davant l'administració francesa ni l'espanyola. Un fet que, segons Alomar, era necessari per estar-hi implicats els dos països. Per això, recomanà a Puig que escrivís una memòria del què es volia fer i l'enviés als dos governs. No considerava que hi hagués més dificultats, si bé, un problema recent sobre una exportació d'obres a Nova York podria causar algun retràs amb el permís espanyol.²⁵

Mentrestant, l'escultor Marès havia arribat a un cert grau de desesperació perquè l'escultura seguia a Barcelona. Ponsich era l'encarregat de fer arribar el transport, que encara no feia aparició, i el pagament de la peça tampoc s'havia fet. El pagament de l'obra hagué d'esperar fins a després de l'acte de Perpinyà.²⁶ Pocs dies després arribà el camió pel trasllat i en aquell moment els hi sorgí el tema de l'elecció de Joan Miró com a acadèmic de la RABASF.²⁷

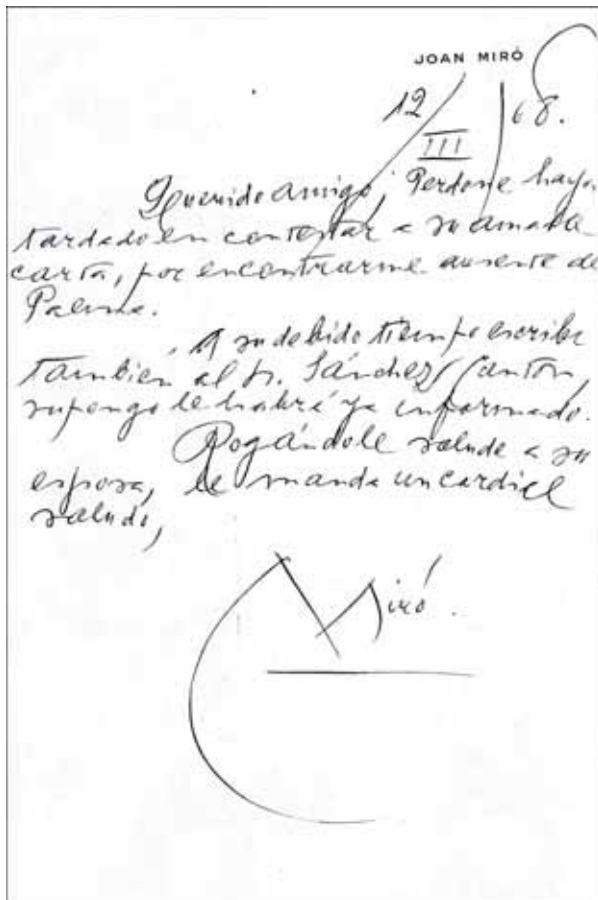

Fig. 2. Carta del 12 de març de 1968. Joan Miró. Arxiu General del Consell de Mallorca (AGCM).

L'apropament de l'Acadèmia a Joan Miró

Miró, com sabíem, acabà renunciant a ser acadèmic però no seria pas per la voluntat i els tràmits que tant Alomar com Marès hi posaren. La renúncia de Miró no fou tant ràpida com fins ara es pensava i la nova documentació aporta novetats, per exemple, seguint a Joan M. Minguet Batllori, fins ara no s'havien trobat gaires ambigüitats en la decisió de Miró, però les noves dades més que ambigüitats ens indiquen indecisió, o canvis, a raó del cúmul de fets que es produïren.

La voluntat de fer a Miró acadèmic va ser inesperada per a molts i sobretot per a Miró. Un fet amb regust polític, si bé veurem que tant Marès com Alomar ho defensaven com a una necessitat d'obertura de l'Acadèmia.²⁸ Frederic Marès, que era un dels acadèmics de la institució madrilenya, confessava a Alomar que els acadèmics Labrada i Cort²⁹ proposaren la candidatura i van parlar amb ell perquè contactés amb el pintor i assegurar una resposta afirmativa. Marès es declarà a favor de l'entrada de Miró, si bé no veia moltes possibilitats que acceptés,

a més d'observar una intenció política.³⁰ Alomar envià una carta a Marès comentant que també l'Acadèmia s'havia posat en contacte amb ell pel mateix motiu.

Miró havia condicionat l'entrada si a la vegada s'anomenava a Picasso. La versió d'Alomar presenta més informació: Miró acceptà l'oferiment si simultàniament es feia a Picasso acadèmic d'honor, però, a la vegada, l'escultor Marès i Miró ja havien començat les tasques com si el fet fos possible o una realitat.

Alomar havia agafat la proposta seriosament i es posà en contacte amb Joan Gaspar de la Sala Gaspar de Barcelona. A més, ho veia bastant bé, perquè Picasso compliria 85 anys i era un homenatge afegit que acompanyava l'altre reconeixement que el ministre Malraux tenia preparat a França.³¹ Miró, poc després, va enviar una carta a Marès dient que havia acceptat la proposta amb la clàusula de Picasso.³²

Pocs dies després el pintor visità Marès i aquest l'informà dels protocols de l'acte i del costum d'enviament de targetes als acadèmics. Miró no era de protocols i l'incomodaven els procediments que sorgien; a més, posà l'objecció de l'idioma perquè no pensava traduir el seu nom. Aquest fet no preocupà a l'escultor perquè l'acadèmic Xavier Salas havia conservat el nom en la forma catalana. La

tornada cap enrera de Miró i, segurament, el penediment d'haver acceptat l'oferta no es va fer esperar. Potser l'aldarull que va causar, per banda de detractors així com de partidaris, posaren a Miró i al seu cercle cada vegada més inquiet. Pocs dies després envià una altra carta a l'escultor desfent el que havien acordat i dient que no enviaria cap targeta per la supèrbia que comportava. Marès no es va sorprendre de la reacció, ben al revés, comentà que ni ell quan va ser nomenat acadèmic ho va fer de gust i que coneixia precedents que s'havien saltat l'aspecte protocol·lari. L'escultor, a més, deixava clar que donat els canvis i per la integritat que tenia Miró pensava defensar-li davant l'Acadèmia.³³

La intervenció d'Alomar en l'afer Miró s'allargà dos anys. El març de 1966 Alomar informava a Miró que Picasso ja havia contestat sobre la proposta. Segons Alomar: «[...] le complacía mucho el que se le hubiera propuesto el nombramiento académico [...], però Picasso acabava de renunciar al nomenament de l'Acadèmia de Leningrad i considerava inoportú acceptar la de Madrid. Gabriel Alomar comentà al pintor que havia recordat a l'Acadèmia que l'acceptació estava condicionada als dos ingressos, per tant, el més coherent era que es retirés provisionalment fins passat un temps i Picasso acceptés.³⁴

Un any després el procés era vigent de manera un poc accidental. Un dels nous implicats fou l'advocat José Blajot amb qui Alomar ja havia parlat sobre l'assumpte. Miró els hi havia encomanat que fessin una carta d'acceptació del nomenament amb el menor greuge que pogués causar i només es comprometia a obsequiar a l'Acadèmia amb un quadre. L'acta de possessió es faria de manera íntima o ni tan sols es realitzaria.³⁵ La carta de Miró, però, degué tardar a bastament perquè mig any després el president de l'Acadèmia, Sánchez Cantón, envià una carta a Alomar per haver entrat d'acadèmic amb molt de retràs Daniel Vázquez Díaz³⁶ i, per tant, les excuses de Miró per no complir amb l'Acadèmia ja no estaven justificades. Un altre acadèmic, Pérez Comendador, també s'havia queixat i Sánchez Cantón no veia cap resolució si no era que en poc temps Miró enviés el quadre o el lloc d'acadèmic quedaria vacant. Un fet que segons el reglament de la institució ja s'hauria d'haver produït a l'estiu de 1967.³⁷ Alomar es tornà a posar en contacte amb Miró perquè resolgués l'entrada i li recordà que figures com Sánchez-Cantón, Camón-Aznar, el marquès de Lozoya, César Cortí, F. Marès o Óscar Esplà l'escolliren com a acadèmic amb la voluntat d'introduir l'art modern a l'Acadèmia, demanant-li que «[...]no es ya que tome posesión del cargo[...]» sinó que escrivís una carta donant les gràcies per l'elecció i oferint una pintura: «[...]¿porque no regala ud. un cuadro al Museo de la Academia?». L'arquitecte considerava que el museu de l'Acadèmia podia iniciar la secció d'art contemporani amb Miró i que, per la donació, podria ser representat per Marès, Blajot o per ell sense necessitat que s'hi desplaçés.³⁸

Alomar, tres dies després, es comunicà amb el galerista Joan Gaspar i aquest li respongué de manera conjunta amb una carta també dirigida a Miró. Gaspar es posà en contacte amb l'advocat Blajot per intervenir i l'advocat va escriure a Miró per a l'assumpte.³⁹ El pintor, finalment, acabà enviant la carta encara que, segons Blajot, diferia de les propostes fetes durant les converses amb Miró i el Sr. Prats.⁴⁰

Blajot es comunicà amb Alomar per saber la seva opinió així com la impressió que havia causat la carta a l'Acadèmia. Segons Blajot, amb la carta Miró havia complert amb el deure i, si bé no era del tot explícita amb el que es volia, es complien els objectius.⁴¹

No sabem la contestació d'Alomar a Blajot però sí que Miró respongué a l'arquitecte fent saber que ja havia respost a l'Acadèmia (fig. 2)⁴² i, a la vegada, Alomar va comunicar-se amb el pintor per informar-li, com havia sol·licitat Blajot per a ell, de la impressió que havia causat: «[...] en la Academia se recibió su carta y varios amigos académicos y el presidente, dicen que causó excelente impresión. Le doy las

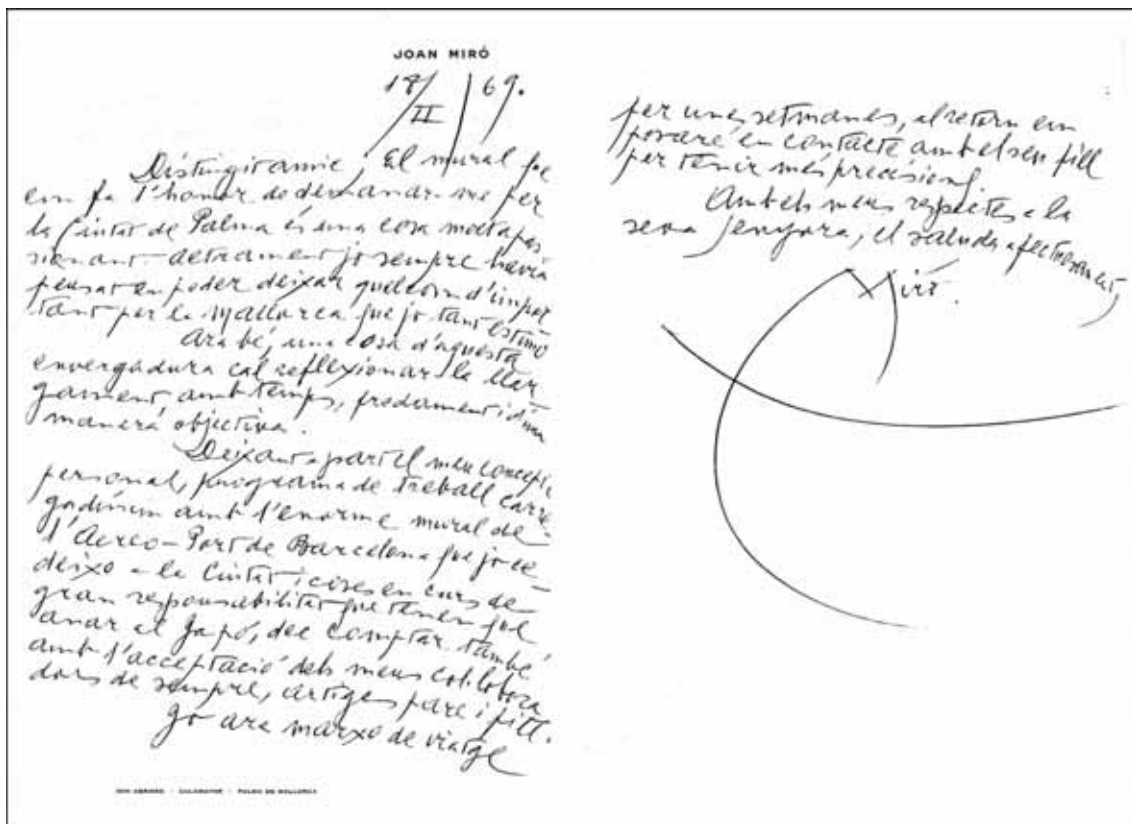

Fig. 3. Carta del 18 de febrer de 1969, Joan Miró. Arxiu General del Consell de Mallorca (AGCM).

grácias. D. Javier Sanchez Cantón me encarga le transmita su agradecimiento personal [...].⁴³

Finalment, a més dels documents epistolars, alguns fets es poden ampliar amb les memòries d'Alomar, per exemple: l'acadèmic que es posà en contacte amb ell per intercedir davant Miró fou l'infant Eugeni de Baviera, llavors director de l'Acadèmia.⁴⁴ La primera ocasió que Alomar va comentar el nomenament amb el pintor, aquest li respongué que ell no era un pintor acadèmic, cosa que replicà dient que Goya, en el seu moment, tampoc ho va ser. La segona vegada que es veieren li digué el que ja sabíem de què primer s'anomenés a Picasso. L'arquitecte no coneixia a Picasso i es va encarregar a Eugeni de Baviera que s'entrevistés amb ell a la residència de la Costa Blava. Picasso rebé amb gràcia la proposta perquè d'estudiant havia estat alumne de l'Acadèmia, però com s'havia de residir a Espanya, i el pintor no hi residia només se'l podia fer acadèmic honorari. Les memòries de l'arquitecte, de totes maneres, compliquen el tema perquè Miró havia rebut una carta que exposava que la seva elecció com a acadèmic havia estat causada per certs sectors de la institució per impedir ocupar el lloc al pintor Gregorio Prieto.⁴⁵

La solució d'Alomar d'endarrerir els dos nomenaments passà a mitges. El 1971 Picasso va ser nomenat acadèmic i Miró deixà la plaça vacant. El resum dels esdeveniments es pot resseguir als currículums d'acadèmics de la institució, que segueixen més o menys el que hem vist amb l'epistolari d'Alomar.⁴⁶ Pel que fa a la relació de l'arquitecte amb el pintor continuà sense afectar a la seva amistat i lluny de la problemàtica desenvolupada (fig. 3).⁴⁷

L'entrega final de l'estàtua del rei Sanç a Perpinyà

Després de la qüestió de Miró, que sorgí durant les preparacions dels actes de Perpinyà, es pot dir que l'organització dels actes pel monument es feien de manera paral·lela. L'arquitecte s'havia posat en contacte amb les autoritats per fer el programa d'activitats. A una d'elles, Carlos Estévez, cònsol a Perpinyà, l'informava de l'acte que es retardà fins el dia 19 de juny a proposta de René Puig.⁴⁸ Segons Estévez integrant l'acte amb els altres s'estalviaven diners.⁴⁹ L'obra que s'havia de col·locar a Sant Joan el Vell va passar a la capella del Castell. Amb l'esborrany de les activitats també s'informava que el dia següent la comitiva aniria d'excursió a Elne i Cotlliure.⁵⁰ René Puig, a més, comunicava a Alomar tant els esdeveniments del centenari com els proposats des de Mallorca.⁵¹

La polèmica de la llengua, com havia passat amb Ponsich, no tardà en sorgir. Alomar havia proposat que ell i el delegat de Mallorca fessin el discurs en català i, segons l'arquitecte, també els delegats francesos. La carta del cònsol Estévez ho treu a reflexió quan li envià el discurs de René Puig:

[...] le di el discurso que pronunciará el presidente de la Diputación con las naturales reservas, ya que en el párrafo 6º se habla de la similitud del Palacio (del Rey) con el de la Almudaina y el acto se va a celebrar en la Mairie [...] agradezco tu confianza en mis dotes diplomáticas y son estas precisamente las que me llevan a ni siquiera señalar lo que para ti es un imperativo, es decir, que os contesten en catalán. El Prefecto es hombre del norte y el Alcalde aunque de origen catalán no sabe ni una palabra del catalán-mallorquín del Roussillon. [...]Desde ahí, en donde el catalán se respeta como algo integrante y sustancial de esa diversidad maravillosa que se llama España, no se puede comprender bien como ese mismo idioma, que, para los españoles, repito, es nuestro, para los de esta región ni es suyo, ni les interesa lo más mínimo y lo que es más, con una habilidad muy francesa, le han cortado la vida por los siglos de los siglos.⁵²

Finalment, es realitzà la donació de l'obra amb l'assistència dels representants mallorquins i de Perpinyà. Segons les cròniques hi havia: l'ambaixador de Perpinyà, Rafel Villalonga, president de la Diputació Balear, els batles de les quatre capitals illenques, Alomar, Bartomeu Torres i Andreu Caimari de la Catedral de Mallorca, Francisco Soriano, delegat de l'Estat per turisme a les illes, i altres representants d'associacions culturals. A més de l'escultor Marès, per França hi hagué unes 35 persones a títol individual o en representació política o cultural, entre aquestes: el Dr. René Puig, el pintor Josep Picó, els escultors Parèdes, Lladó o Despéramons.⁵³ Les activitats es feren amb els Tamborers de la Sala, grups de ball folklòric, missa a Sant Joan el Nou oficiada pel bisbe d'Elne-Perpinyà i l'acta civil a la Sala de Matrimonis del palau municipal,⁵⁴ amb els discursos del president de la Diputació Balear, Rafel Villalonga, del president del Consell dels Pirineus Orientals, de Ponsich i d'Alomar.

L'intent de col·laboració entre els dos territoris continuà els anys següents; el 1967, el conseller de Cultura dels Pirineus Orientals, Louis Camo, mencionà a Alomar que volien organitzar una exposició de tapisos⁵⁵ amb l'Institut de Culture Méditerranéenne (ICM) que s'acabava de crear. El seu president, Jaume Lladó,⁵⁶ escrigué a Alomar per parlar dels nous projectes. Lladó considerava que l'ICM podia ser un instrument d'intercanvi d'activitats amb les illes. A Ponsich l'havien fet conservador del Castell Reial de Perpinyà i Lladó feia referència al Castell de Cotlliure que podria ser «[...]la llinda d'accés a Mallorca!». Amb Louis Camo es preparava l'exposició que es veia com a una oportunitat per oferir a Mallorca algun obsequi a canvi de la imatge del rei Sanç que s'havia regalat (pensava en una escultura de bronze de Maillol). Lamentablement, Lladó observava a Perpinyà una inacció i apatia per a les propostes que volien fomentar.⁵⁷

La comunicació amb Lladó no acabà aquí i amb motiu del novè centenari de la consagració de la Catedral d'Elna li envià una altra carta. Lladó havia rebut aquells dies a un grup del Museu Arqueològic de Barcelona i li recordava que estava dissenyant diversos projectes amb ells per dur a terme col·laboracions entre el Rosselló, Catalunya i les Illes. També feia menció a una exposició de ceràmica catalana que havia tingut un apartat de ceràmica mallorquina. Lladó, a més, amb l'advocat eivissenc Antoni Planells Ferrer, volia donar a Eivissa una làpida romana d'aquesta illa que es trobava a Perpinyà i estaven fent feina per obtenir l'autorització.⁵⁸

Des de les darreres col·laboracions amb Jaume Lladó no trobem més documentació entre Mallorca i Perpinyà fins a vint anys després, però aquesta vegada fruit de l'abandonament que patia l'obra de Marès.

El 1988 alguns dels protagonistes del projecte es tornaren a posar en contacte a causa del mal estat de l'estàtua del rei Sanç. La peça s'havia traslladat al patí del Castell de Cotlliure amb motiu d'una exposició i no s'havia tornat. Ponsich, després de queixar-se al batle de Perpinyà, ho digué a Marès que poc després es comunicà amb Alomar.⁵⁹ També l'arquitecte rebé una carta de Ponsich amb evident caràcter d'enuig:

[...] l'estàtua [...] ha estat exposada al Castell [...] fa uns 3 anys, a ocasió d'una mostra conjunta mallorquina i rossellonesa, a iniciativa del Consell General dels Pirineus-Oriental [...] havia de tornar [...] a St. Joan el Vell, [...] tot esperant la restauració final (que ha massa trigad!) de la nau principal [...] En lloc d'això [...] s'ha quedat a Cotlliure [...] s'ha espatllada en part! Ha calgut, finalment, una intervenció oficial [...] Tot això és la conseqüència de l'omnipotència (usurpada) d'una gent burocràtica incompetent i arrogant, massa sovint "paracaiguda" a casa nostra de qui sap on. Fins ara, havia preferit [...] no divulgar aqueixos fets escandalosos, per no fer nosa a les relacions oficials [...] Ni el batle de Perpinyà ni l'Ajuntament no són per res dins aqueix assumpte, tota la iniciativa i la culpa per tant a l'administració del Consell General. [...] la restauració. Aquesta és "al punt zero". Res no s'ha encara fet!⁶⁰

Marès, que, per altra banda, ja no treballava d'escultor i el seu taller s'havia convertit en la biblioteca del Museu, rebé una carta de Pierre Monnier que li demanava un restaurador per a l'obra passant la sol·licitud a Alomar.⁶¹

L'arquitecte es comunicà amb Lladó i aquest li va fer un escrit sobre els fets. Per a Lladó, amb una opinió tant crítica com la de Ponsich, la deixadesa de l'estàtua era el reflex del nivell cultural dels polítics del Rosselló, que, a més, desconeixien la història del rei Sanç i del monument. Lladó ho denuncià a les autoritats pel sentit de fidelitat i els lligams entre terres que aquella escultura representava. Segons mencionà, l'havien obligat a retirar-se per no seguir la línia política de l'administració deixant el Palau del Reis de Mallorca on hi tenia el taller: «[...] és el tracte que donen a n'aquells que representen un obstacle a la promoció de la "cultura" oficial i d'esclats prestigiosos d'estiu». En la mateixa situació estava Ponsich. Els membres de l'equip, que durant 1966 tingueren una influència directa i intermediària en el projecte, bé jubilats o mal retirats, com apuntava Lladó, es trobaven enfrontats amb les noves autoritats, segons es desprèn de les cartes: «A jo al cap de 15 dies de trobar-me al carrer estic mirant de trobar la forma de poder ser útil a la col·lectivitat i sobretot al meu país. Ja la trobaré [...] i si vostè s'anima i té ganes de reprendre en part lo que vàrem encetar l'any 1966 trobarà en jo un actiu col·laborador [...]»⁶²

No sabem si Alomar acudí a alguna autoritat de les illes, en canvi, va posar-se en contacte amb Joan Bassegoda Nonell⁶³ que es coneixien des de 1964. El 1966 Bassegoda amb el fill d'Alomar i Martín Almagro l'havien proposat de vice-president de l'ICOMOS i quan Bassegoda era secretari

del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears contribuí a la publicació del llibre d'Alomar sobre Guillem Sagrera.⁶⁴ S'acudí a Bassegoda perquè coneixia el món artístic barceloní i l'Escola de la Llotja on podia trobar algú per restaurar la peça.⁶⁵ Bassegoda trobà el més indicat en el japonès Etsuro Sotto que treballava a la Sagrada Família de Barcelona i parlaria amb el director de l'obra de Gaudí, Jordi Bonet.⁶⁶

El contacte d'ambdós arquitectes no estigué exempt de treure a col·lació altres temes. Alomar mencionà que acabava de sortir un llibre que havia dirigit⁶⁷ i un dels capítols estava dedicat a la visita que Le Corbusier va fer a la Catedral de Mallorca on Alomar havia assistit com a estudiant i Bassegoda també recordà que el 1928 Le Corbusier visità Barcelona.⁶⁸

L'estàtua, finalment, tornà a Perpinyà i actualment l'obra de Marès es troba a la Catedral de Perpinyà per a la qual fou construïda.

Conclusió

El 1966 gràcies al projecte d'Alomar i aprofitant l'obertura del règim espanyol es formà una xarxa de comunicació entre alguns personatges dels diversos territoris. La correspondència ens ha deixat aprofundir sobre l'obra de Marès i les col·laboracions dels dos països que sobrepassaren el caire professional. Les diverses persones que han sorgit compartien un mateix concepte d'espai cultural cosa que al nostre entendre va fer crear una relació diferent i més densa que si no hagués existit aquest marc i el caire professional es va barrejar amb el personal. En tot cas, uns fets que creen una part de la història d'ambdós territoris, una obra d'art i un enriquiment personal. Deixant de banda els escaires més conflictius que s'han pogut visualitzar no deixà de presentar-se i fer patent la bona voluntat de tots els protagonistes del Principat, Mallorca i Perpinyà i el valor del que recordava René Puig a finals dels anys seixanta quan argumentava sobre la commemoració del fets de Toluges i que ens serviran aquí com a epíleg final:

Nous voyons dans cette collaboration plus que généreuse de la Catalogne le plus beau geste fraternel -un symbole de l'amitié qui continue à unir des deux cotés des Pyrénées un peuple qu'une langue a marqué- qu'a uni à travers les guerres et les m()lheurs un effort toujours plus grand vers la culture et l'art; C'est le témoignage de cet effort de l'home vers une humanité supérieure et pacifique (enfin) que cette exposition appostera cet été 1966 chez nous,

sous le signe de la Trêve de Dieu.⁶⁹

Annex epistolar

Carta 1

Barcelona, 8 enero de 1964

Dn Gabriel Alomar

Mi querido y admirado amigo:

[...] ya había escogido de mi biblioteca los libros correspondientes para ambientarme para realizar la estatua [...] preferentemente, "L'Història tràgica dels reis de Mallorca"[...] Confio estar a la altura [...] Me doy perfecta cuenta de mi responsabilidad y espero hacer quedar bien a todos en un trabajo de responsabilidad histórica, pero, a la vez, de poner significación política.

Como puede ver me he percatado bien de la trascendencia del encargo que me hizo. He de procurar

hacerles quedar bien. Los amigos de Perpiñan y de todo el Ampurdan estarán contentos de que sea yo, precisamente, el autor de la estatua del rey Sancho. [...]

FMARÈS

Carta 2

Barcelona, 29 enero de 1964

[...] Estoy trabajando plenamente en la figura [...] tengo que encargar el bloque de alabastro, le agradeceré me diga si ha decidido hacer una reproducción para Palma, tal como le sugerí. [...]

FMARÈS

Carta 3

Barcelona, 21 – IV – 1964

[...] He terminado ya el modelo, vaciado en yeso, de la estatua [...]. También hemos recibido ya el bloque de alabastro. Dígame, pues, lo que tengo que hacer, si empezar la reproducción en materia definitiva, o bien esperar que usted vea el modelo para su aprobación. [...]

Recibí su “rapport” sobre los criterios y métodos de clasificación del Patrimonio artístico y Arqueológico de la Europa. [...] Espero que en el campo de la cultura europea sea estudiado y meditado su trabajo [...] ⁷⁰

FMARÈS

Carta 4

Barcelona, 6 julio 1964

[...] le escribí informándole que tenía ya terminado el modelo de la estatua [...], así como haber recibido el bloque de alabastro. No sabía que hacer, prefería que usted viera y aprobara antes el modelo. [...] obra suspendida en espera de sus noticias.

Le ruego me indique que tengo que hacer, si continuarla, mejor dicho, empezar la reproducción en alabastro, o esperar que usted vea y apruebe [...]

FMARÈS

Carta 5

Barcelona, 15 julio 1965

[...] El martes y miércoles [...] estuve en Madrid con el propósito de verle y hablar de la estatua [...] Pensaba proponerle lo siguiente: Este mismo mes quedará terminada la obra. Quizá sería interesante exponerla en Mallorca, [...] podría usted dar la orden de que la agencia la recogiera, debidamente

embalada, para el traslado a Palma. Yo aprovecharía esta oportunidad para tomarme unos pocos días para visitar la isla [...]

Recibí el interesante catálogo de pintura gótica mallorquina, restaurada por la Fundación Juan March. En ello veo su mano, [...]

FMARÈS

Carta 6

Barcelona, 17 julio 1965

[...] me entero por el periódico de que se le ha concedido la Gran Cruz de Alfonso X el Sabio. Nunca tan bien concedida [...] ¡Mi enhorabuena! [...]

FMARÈS

Carta 7

Barcelona, 26 Julio 1965

[...] lo que me interesa, ante todo, es hacer la entrega [...] antes de iniciar mis días [...] de descanso. No desearía dejar la escultura por mas tiempo en el sitio donde actualmente se encuentra. No vayamos a tener un disgusto. Que algún energúmeno cometa una barbaridad irreparable.

Por exigencias de espacio nos vimos obligados a reproducir el modelo en alabastro en un solar medio cubierto, próximo al museo. Allí no hay la seguridad que yo desearía, por esto deseo sacarla de allí cuanto antes. Sea para Palma o para Perpiñan [...]

Me sorprende [...] que varias veces me llamó al estudio sin encontrarme. Pues siempre estoy allí [...] Seguramente coincidió con mi salida para Norteamérica estuve [...] dos veces en Madrid, y las dos intente verle [...]

Mi viaje a Mallorca no tiene fecha [...] Como le decía esta semana terminamos la estatua [...] No me olvide de dar una solución a la entrega [...] Todo menos dejarla donde esta [...]

FMARÈS

Carta 8

Barcelona, 11 agosto 1965

[...] O se manda a Palma para exponerla, o bien a Perpiñan [...] Por cuestiones de peso, el bloque que me mandaron de la cantera era enorme, me vi obligado a depositarlo en el solar de canteros de la Basílica de Santa Maria del Mar [...]

Pero allí no hay la seguridad que uno desearía, existe el peligro de que alguien gamberro cometa una barbaridad. Por esto mi impaciencia.

[...] Esperaba verle por Barcelona, camino de Palma. No puedo esperarle más, el 13 o 14 me voy a la

costa a descansar [...] Siento tener que dejar el asunto de la estatua sin resolver y con el temor de una posible contrariedad. [...]

FMARÈS

Carta 9

Barcelona, 4 septiembre 1965

[...]encontré su carta. Hoy mismo doy la orden de embalar [...] Procurare que la misma casa embaladora cuide del transporte a Perpiñan. Queda pendiente,[...] mi viaje a Mallorca [...]

FMARES

Carta 10

Barcelona, 23-IX-1965

[...] decidí ir a Madrid para resolver lo del envío de la estatua [...] Al llegar al Ministerio el propio Director General me informó de su salida para Barcelona [...] Rápidamente, desde el Hotel Palace intente llamarle [...] y hoy desde Barcelona [...] Lo grave es que no puedo mandar la caja sin el permiso de salida oficial [...] En tren es peligroso [...] el alabastro, para recibir golpes, es muy delicado. Por lo visto usted no se acuerda que me dijo en su carta anterior que me proporcionaría los permisos de salida [...] cansado de aguardar su llamada telefónica, decido escribirle estas líneas, a vuelo de pluma, pues estoy muy fatigado [...] seria conveniente que su aparejador se pusiera al habla conmigo para decidir lo que hacemos. El mismo embalador se cuidaría del envío, pero es necesario el permiso oficial de salida. Saqué dos fotografías [...]

FMARÈS

Carta 11

Barcelona, 22-XII-1965

[...] El señor Puig y el señor Poncech han estado dos veces en mi estudio, un poco impacientes [...] y [...] por conocer las personas que asistirán [...] a los actos [...] no dependía de mi, sino de usted [...] El domingo último -20- volvió una comisión de Perpiñan a ver la maqueta y cambiar impresiones sobre el acto [...] Yo les dije que tenía que escribirle, informándole que para el envío de la estatua se requiere un camión, en el cual no se cargue nada mas, y para ello me piden unas 9.000 pesetas. Ellos me indicaron que podrían mandar un camión de Perpiñan, esto, para mi, seria lo mejor, pues así ellos cuidarían de resolver lo de la entrada a Francia. Se interesan en que les deje algunas esculturas del museo para una exposición que preparan del románico en el Rossellón.

Tengo billete de avión para Palma [...] Tengo que firmar un convenio relacionado con Anglada (e.p.d.) y la Real Academia, desde luego he escogido esta fecha para coincidir con usted [...] Insisto, no se preocupe por nada mi viaje va a cuenta de la deuda del pintor Anglada pues es un favor que le hago [...]

FMARÈS

Carta 12

Barcelona, 11 febrero de 1966

[...] debo agradecerle su presencia al banquete que me ofrecieron los anticuarios. [...] Durante la comida hablamos mucho con el Director General de Bellas Artes, nuestro común amigo D. G. Nieto. [...] hablamos de usted, de la obra que realiza al frente de la Comisaría General de Patrimonio Artístico Nacional. Celebré coincidir los dos, en el reconocimiento de sus altos merecimientos [...]

Estoy [...] preocupado, y ahora molesto por lo de la estatua [...] Escribí dos veces a M. Ponsich recomendándole mandara el camión [...] ni me contesta. [...] Trabajas sin descanso, día tras día, para después ver como transcurrían los meses, esperando. Y pensar que dejé todo lo demás para darme más prisa!

Ya le dije: no puedo asumir ninguna responsabilidad en lo que pueda suceder. La estatua lleva ya un año en su embalaje [...] Esta espera me quita toda la ilusión que puse en la obra, en mi trabajo ilusionado. Le adjunto un recibo para ver si por fin puedo cobrar la primera parte [...]

FMARES

Carta 13

16 de febrero de 1966

[...] ¡por fin! Recibo carta de Perpiñan, y a la visita de los señores Dr. Puig y Ponsich. Mañana, jueves llega el camión [...]

[...] le supongo enterado de que un grupo de académicos [...] intentan presentar a Dn. Juan Miró para una vacante [...] Labrada y Cesar Cort me han escrito pidiéndome mi adhesión y que le escriba para que acepte, a Miró. Creo difícil que acepte, además aun que aceptara no creo que llegara a tomar posesión, [...] esto se podría salvar con la donación de una obra, no puedo imaginármelo presente en la Academia. Quizá me equivoque, lo celebraré desde luego [...] juegan un tanto de alta escuela diplomática. Son listos! ... a su manera.

Ya veremos, que pasa [...]

FMARES

Carta 14

Madrid, 19 de febrero de 1966

Excmo. Sr. D. Federico Marès:

[...] se ha ido ud. a Perpiñan, de lo cual me alegro, pues pienso que, con ud. debe ir nuestra estatua. Siento muy sinceramente el retraso [...] Ferrant, el pasado miércoles tenía que hacerle el envío de las 112.000 ptas. En cuanto a la inauguración, sigue en pie la idea de hacerla después de Pasqua. Con el incidente lamentable de la participación española a la conmemoración de la “Tregua de Dios”, causado por el artículo de Ponsich, de absurda inoportunidad, me alegro mucho de haber separado, desde el primer momento, las dos cuestiones. Aparte de esto lo de la conmemoración de Toulouges,

se ha llevado pésimamente.

Debo darle la noticia que habiéndome pedido de la Academia que hiciera una gestión [...] con Miró, para que aceptará [...] después de algunas vacilaciones he conseguido que me contestara afirmativamente, con la condición de que su designación debería ser simultánea a la de Picasso [...] Ahora habrá que persuadir a Picasso, para lo cual he llamado ya a Juan Gaspar.

Lo de Picasso tiene buen enfoque, como homenaje en ocasión a su 85 aniversario, coincidiendo con el homenaje que le va a organizar Malraux en Francia.

[...] la entrada en la Academia de estas dos figuras, representaría la revitalización [...] de esta hermosa institución [...] Salgo para París [...]

Gabriel Alomar

Carta 15

Barcelona, 22 febrero 1966

[...] Celebro su intervención en el asunto Miró. Precisamente, cuando se me pidió mi colaboración para convencerle que aceptara, indiqué a los compañeros de Academia, que la persona que más podría influir en él era usted. Y así fue, me alegro mucho de haber acertado; y, además, me alegro por usted, pues la Academia tiene que tomar nota de ello. Procuraré que así lo haga.

Hoy he recibido una carta de Miró en contestación a la que yo le mandé. Carta extensa y cariñosa que me ha conmovido. Acepta, respetuoso, la propuesta previo nombramiento de Picasso. Muy razonable.

La academia –los amigos del grupo- me informan de la aceptación de proponer a Picasso [...] Miró me dice que uno de estos días vendrá a Barcelona y pasará a verme por el estudio [...] El viernes, con un día de retraso, se presentara el camión [...] se cargó la caja en presencia del Dr. Puig, y Ponsich y un ingeniero [...] salimos todos hacia la frontera, pero yo me quedé en Figueras, donde tenía que dar una conferencia y el día siguiente presidir el Instituto de Estudios Ampurdanenses.

[...] recibí carta del amigo Ferrant con un cheque que no me correspondía. Se lo devolví [...] Espero recibir la que me corresponde, lamento mucho [...] la ligereza del Sr. Ponsich [...]

FMARES

Carta 16

Barcelona, 7 marzo 1966

[...] Como le dije por conferencia telefónica. Vino a verme en el museo, el viernes, el amigo J. Miró. Le indiqué la conveniencia de que mandara 43 tarjetas de visitas para cumplimentar el requisito académico. Me prometió mandármelas inmediatamente de su llegada a Palma.

Cuando las reciba las mandaré ¿a quien? Él usted, a sabrá ya bien a Cort [...]

FMARÈS

Carta 17

Barcelona, 10 marzo 1966

[...] Sean mis primeras líneas de felicitación por la alta distinción que acaba de imponerle nuestro ministro [...] en defensa de nuestro patrimonio artístico nacional.

Otra cosa: El amigo Miró me visitó hace unos días en el museo, estuvimos toda la mañana hablando sobre mil cosas [...] habla poco. Tan poco que uno apenas puede saber lo que opina. Le hablé de la conveniencia de que mandara las tarjetas [...] dándole a comprender que era una costumbre que todos nos hemos visto obligados [...] ineludible. Le machaqué lo de la “costumbre protocolar” [...] La objeción que me puso era la del idioma, su nombre: Joan que ha usado y usa internacionalmente.

Yo le dije que no tenía importancia, le recordé que Salas se firma siempre Xavier. Quedamos que me mandaría las tarjetas. Incluso me permití indicarle que si quería yo me cuidaría de hacerlas imprimir aquí, a mi impresor [...]

Hoy recibo una carta suya muy extensa, Miró escribiendo es muy locuaz, todo al revés de hablando. En ella me dice que renuncia a mandar las tarjetas. Considera: “això seria una baixesa per part meva, que donaria perfecte dret a creure que jo vaig a la recerca d’honor. Es de tema també que el meu nom en català, fos rebutjat a n’aquest cas, cosa que jo no podria acceptar...”

Y vuelve a insistir que antes hay que nombrar a Picasso [...] En resumen: creo que lo mejor es dejar lo de las tarjetas; hay otro precedente [...] No creo que los académicos se fijen en ello, por lo menos no creo que pueda influir en el ánimo de quienes deben votarlo. Por mi parte le diré que a mi me fue muy duro cumplimentar este requisito protocolar de las visitas. De haber conocido el precedente a que me he referido, le digo ahora que yo no hubiese hecho ninguna visita. Por consiguiente no me sorprende la actitud de Miró. Al contrario, la considero muy en consonancia con su temperamento de hombre sencillo. Estoy con él.

Ya veremos lo que va a suceder. Conste que yo no tengo parte ni causa en la idea de presentarle, tanto es así que yo fui el primer sorprendido. Estimé el hecho y lo valoré como un acto audaz. Un poco expuesto, a la manera de la vieja diplomacia de cancillería, el clásico viejo zorro.

Yo no lo hubiese presentado nunca, no creo que sea figura académica. Todo al revés. Pero, que vamos hacer, los tiempos han dado una vuelta [...] pienso ir a Madrid en el día de la votación y, salvando mi punto de vista, pienso votarle y procurar, por todos los medios a mi alcance, que salga elegido.

Miró, después de nuestra correspondencia, y sus visitas, cuando viene a Barcelona no falta la visita al museo, me es simpático y le he puesto un gran afecto. Me agrada su aspecto y sus actos de hombre sencillo. Lo creo muy honrado. Y esto último, para mí, me merece toda la consideración y estima.

Ya informará a los compañeros, porque yo, sobre este punto de la tarjetas, no he recibido otra sugerencia que la suya. Y por tratarse de usted he hecho la gestión [...]

FMARES

Carta 18

Barcelona, 29 agost 1966

[...] rebé la seva lletra contenint un taló [...] liquidant l’import de l’estàtua del Rei Sancho. 112.000

pessetes. En quant als extres, exportació i envió, i embalatge hi ha una petita diferència que vostè podrà comprovar amb les factures originals que li vaix enviar [...] Si això li té de donar molèsties, deixo corre; vostè veurà.

He estat a Tossa de Mar. He vist els treballs de restauració de la murada i torreons de la Villa Vella. Trobo [?] que tot ha quedat bé. Els [?] he cridat per la campanya injusta, promoguda. Sembla que'l poble no'n té la culpa, es deu a algú de fora, a aquells que sempre estant a punt d'embrollar les coses. De totes maneres crec que ja's pot donar per liquidat l'assumepte.

No obli de proporcionar-me un recull de repliques de l'escultura de Ibiza, doncs pretenc dedicar en el meu museu una vitrina que pot ésser de reclam del de Museu de Ibiza. Tinc una talla de sant Sebastià per el vostre museu està a la vostra disposició. Es popular però es interessant per recordar l'escola de Simó de Colònia o, Gil de Siloe [...]

FMARÈS

Carta 19

Barcelona, 10- VI- 1988

[...] L'amic de Pierre Ponsich de Perpinyà, aquell intel·ligent català arrelat a Perpinyà, bon arqueòleg, no recordo el seu nom, m'escrigué notificant-me que l'estàtua [...] es troba abandonada [...] Jo he fetes les gestions que m'indicà l'amic, però la cosa continua igual. Us envio la contestació de le Mairie de Perpignan que li vaig escriure com podrà veure com a President de la Reial Acadèmia, i l'home sembla amb millor voluntat de complaença. Crec que ara es cosa de vostès, de Alcalde a Alcalde. Per lo vist l'estàtua quedà col·locada en la Catedral de Sant Joan però sense fer entrega oficial [...]

[...] es feu una commemoració oficial en el Château de Colliure que tingué força repercussió. Llavors es cregué d'interès exposar-la, però l'interès fou per a exposar-la però no per tornar-la al seu lloc [...] es quedà en el mig de la plaça aguantant la pluja, el vent i, sobretot les salines del mar que tant ataca al marbre i l'alabastre. Sembla que l'escultura té símptomes de descomposició. Le Mairie de Perpignan, en principi l'home ha fet reservar [?] l'estàtua sota pòrtic, però no [...] suficient.

[...]

FMARÈS

Carta 20

Barcelona, 7-VII- 1988

[...] La primera noticia que vaig rebre sobre l'estàtua [...] fou de[?] Lladó: tot seguit vaig procurar complimentar les seves indicacions, escrivint a un i altre. La primera resposta fou per desanimar: molt atenta però descobrint l'abandó [...] quelcom es guanyà, l'estàtua es retirà a sota cobert, esperant que algú s'apiadi d'ella. La segona lletra [...] intenta traspasar-me la responsabilitat, però de qualment això no és possible. El meu taller s'ha convertit en biblioteca del museu, i la meva gent es morí o està jubilada [...] Tinc l'estudi a la part dreta [?] del museu on he recollit les peces més petites i he lograt fer un petit museu que donaré a la ciutat com a final de la meva vida, que's en realitat el que estic

preparant actualment per quant Déu me cridi.

En una caiguda absurda me vaig trencar la cama dreta i porto quatre mesos desfet. Estic intentant refer-me però la cosa es lenta. No puc pas viatjar, cosa per a mi fatal. Aquest any no he pogut assistir a cap reunió de l'Acadèmia de Madrid. L'última vegada que vaig fer acta de presència els dos amics que menciona vostè marquès de savoya [?] i Garcia Nieto m'abraçaren [...]

FMARÈS

NOTES

- 1 L'Arquitecte es formà a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona i al Massachusetts Institute of Technology d'EUA. Va ser conegut per l'ordenació urbana de Palma i dirigí diversos projectes i estudis. La seva biografia es pot consultar en xarxa o a la cita de la Gran Enciclopèdia de Mallorca, Vol. 1, p. 129; també a Damià FERRA-PONÇ, *Cultura i política a Mallorca (De la República a la postguerra)*, Palma, Hora Nova, S.A., 2006, p. 175, 180 i s.; fases de la seva vida a Josep Maria BUADES I JUAN, *Intel·lectuals i producció cultural a Mallorca*, Palma, Edicions Cort, 2001, p. 22, 31, 73 i s., 192, 242, 523; Gabriel ALOMAR ESTEVE, *Memorias de un urbanista: 1939-1979*, Palma, Miquel Font ed., 1986.
- 2 Frederic Marès i Deulovol, conegut per la professió d'escultor i col·leccionista, que possibilità la formació del seu museu: Federico MARES DEULOVOL, *El mundo fascinante del coleccionismo y de las antigüedades. Memorias de la vida de un coleccionista*, Barcelona, 1977.
- 3 ALOMAR, *Memorias...*, op. cit., p. 41; Pilar VÉLEZ VICENTE, "Notícia de les estàtues reials jacents, obra de Frederic Marès, a la Seu de Mallorca i els seus vincles amb les tombes de Poblet", *Randa*, núm. 51 (2003), p. 165-172.
- 4 AGCM, Arxiu Alomar (AA)-64/7, 07/01/1964. Li recomanà el llibre *La història tràgica dels reis de Mallorca*, del valencià Jesús Ernest Martínez Ferrando (1891-1965).
- 5 <<http://www.mediterranees.net/biographies/ponsich.html>> [Consulta: 01/07/2015]. En el fons de l'arxiu es conserven diverses publicacions de Ponsich (AGCM, AA-78). L'arquitecte li dedicà un estudi: "L'aventura occitana de l'infant Ferrando de Mallorca" (ALOMAR, *Memorias...*, op. cit., p. 93, 109, 154).
- 6 AGCM, AA-64/9, 8/01/1964; 64/7, 29/01/1964. Cartes 1 i 2.
- 7 AGCM, AA-64/7, 21/04/1964, 06/07/1964. Cartes 3 i 4.
- 8 AGCM, AA-64/8, 08/02/1964.
- 9 AGCM, AA-2/2, 15/07/1965; 17/07/1965. Cartes 5 i 6.
- 10 AGCM, AA-2/2, 26/07/1965, 11/08/1965. Cartes 7 i 8.
- 11 AGCM, AA-64/7, 04/09/1965; 64/8, 23/09/1965. Cartes 9 i 10.
- 12 AGCM, AA-64/7, 15/01/1966. Quintanilla (1921-1983) fou també mediador per a la tornada a Espanya del *Guernica* (Diari *El País*, 16/09/1981; 29/09/1983).
- 13 No era l'única de les relacions que Alomar tenia amb el departament francès. El febrer de 1966 assistia a les reunions del ministeri per confeccionar un *Inventaire Général des Richesses Artistiques de la France*. Malraux també hi acudia i poc després li entregà el Commandeur de l'Ordre des Arts et des Lèttres (ALOMAR, *Memorias...*, op. cit., p. 92).
- 14 AGCM, AA-64/7, 22/09/1965. Al secretari de l'inventari general de patrimoni francès, M. Roger Delarozzière, Alomar li explicava els plans amb l'enviament de documentació perquè ho fes arribar a Malraux (AGCM, AA-64/8, 15/10/1965; 64/9, 16/10/1965). A finals de desembre rebé l'aprovació de Guy Tellenne (AGCM, AA-64/7, 03/11/1965, 23/12/1965). Agraïxo al traductor Oriol Carbonell l'ajuda per precisar alguna informació de l'epistolari en francès, si bé, la responsabilitat última de la interpretació ens correspon a nosaltres.
- 15 AGCM, AA-64/7, 13/10/1965.
- 16 No sabem exactament fins a quin punt es va pagar per subscripció, per l'Estat o, fins i tot, per Alomar. A les memòries atribueix tot el cost a la subscripció pública (80.000 pta.) (ALOMAR, *Memorias...*, op. cit., p. 93), però la informació és parcial perquè a les cartes 14 i 18 el cost puja a més de 100.000 ptes.
- 17 AGCM, AA-64/7, 13/10/1965.
- 18 La relació de l'arquitecte amb Ponsich era dinàmica i també li envià, com a Marès, el catàleg d'obres restaurades per la Fundació March: Guillermo ROSSELLÓ BORDOY; Antonio ALOMAR ESTEVE; Felipe SÁNCHEZ-CUENCA, *Pintura Gótica Mallorquina*, Madrid, Dirección General Bellas Artes, Gráficas Altamira, 1965. Les peces foren restaurades a proposta d'Alomar per Arturo Cividini que era a Mallorca el 1962 restaurant un tríptic de Bartomeu March. Després es va fer una exposició (1965) (ALOMAR, *Memorias...*, op. cit., p. 86, 87) i un estudi museogràfic publicat pel Museu de Mallorca.
- 19 AGCM, AA-64/8, 18/10/1965.
- 20 AGCM, AA-2/2, 22/12/1965. Carta 11. S'estava a punt d'obrir la seva casa com a museu (1967). Anys després part de l'obra fou adquirida per la Fundació La Caixa.
- 21 AGCM, AA-64/7, 26/10/1965, 20/11/1965, 04/12/1965.

- 22 AGCM, AA-64/8: *Midi Libre*, 29/12/1965.
- 23 AGCM, AA-64/9, 01/02/1966; 09/03/1966. Aprofitant tot plegat es demanà a l'arquitecte que formés part del Comitè d'Honor.
- 24 AGCM, AA-64/7, 19/02/1966. Carta 14. La irregularitat ho diu perquè les peticions de peces no s'havien fet correctament i a ell, aprofitant l'estàtua, el càrrec i l'origen, l'havien mesclat.
- 25 AGCM, AA-64/09, s/d. Per a la separació dels actes Alomar argumentava que els «...amics catalans, que en aquells temps, eren els nostres enemics». Aquesta anotació la utilitzarà en una altra carta adreçada al cònsol Estévez.
- 26 AGCM, AA-2/2, 29/08/1966. Carta 18.
- 27 AGCM, AA-64/7, 11/02/1966; 16/02/1966. Cartes 12 i 13.
- 28 Pel que fa al procés: Joan M. MINGUET BATLLORI, *Joan Miró. L'artista i el seu entorn cultural (1918-1983)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 106-III. Dins el recull de premsa estudiat també Marès va fer la defensa en *El Noticiero Universal* que Alomar coneixia (AGCM, AA-2/5).
- 29 César Cort era un conegut d'Alomar. El 1951 participaren en un congrés d'urbanisme a Lisboa (ALOMAR, *Memorias...*, *op. cit.*, p. 54).
- 30 AGCM, AA-64/7, 16/02/1966. Carta 13.
- 31 AGCM, AA-64/7, 19/02/1966. Carta 14.
- 32 AGCM, AA-64/7, 22/02/1966. Carta 15.
- 33 AGCM, AA-64/7, 10/03/1966. Carta 17.
- 34 AGCM, AA-2/5, 17/03/1966.
- 35 AGCM, AA-2/5, 14/06/1967. Carta d'Alomar a José Blajot: «[...] De acuerdo con lo que acordamos [...] le incluyo un borrador para la carta que podríamos proponer, [...] a Miró para que quede resuelta caballerosamente su situación [...] no tiene ninguna intención de pasar por incorrecto. En realidad, él nos encargó [...] esta carta con este fin, es decir, que los verdaderos responsables somos nosotros. Esta carta le comprometería, [...] a regalar el cuadro [...] El Museo de la Academia, es el más importante de España después del Prado. Se creará una sala especial para este cuadro, inaugurando con esto su sección de pintura contemporánea [...] la toma de posesión en un acto íntimo, puede celebrarse o no [...] Si no se celebra Miró queda como académico electo. Si se celebra, pasa a ser académico de número. Creo que debemos convencerle [...] aunque Miró no quisiera saberlo sería memorable en la Historia del Arte y de la cultura española, porque representaría la aceptación de la "academia" [...] de las nuevas tendencias renovadoras. Al permitir Miró que la Academia le abriera sus puertas grandes, estas puertas quedarían abiertas [...] a los Dalí, a los Tapias, a los Buñuel, etc. sin hablar de Picasso, porque ha este se le ha pedido ya la aceptación [...]» A la documentació hi ha un borrador d'una de les fórmules que es degué proposar.
- 36 Si no ens equivoquem l'elecció com acadèmic es va fer l'any 1949 mentre que el seu ingrés no es produí fins el 1968 (*ABC*, 17/01/1968).
- 37 AGCM, AA-2/5, 18/01/1968.
- 38 AGCM, AA-2/5, 03/02/1968.
- 39 AGCM, AA-2/5, 09/02/1968.
- 40 Joan Prats i Vallès (1891-1970), promotor artístic i assessor del pintor.
- 41 AGCM, AA-2/5, 14/03/1968.
- 42 AGCM, AA-2/5, 12/03/1968.
- 43 AGCM, AA-2/5, 25/03/1968.
- 44 Això devia passar al final de la seva vida perquè mor poc després (octubre/1966). Vegeu Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Archivo-Biblioteca. Cargos y títulos académicos (1752-2014), p. 6, [en línia], <www.rabasf.com> [Consulta: 12/07/2015].
- 45 ALOMAR, *Memorias...*, *op. cit.*, p. 103-104; Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Archivo-biblioteca. Relación general de académicos (1752-2014), p. 380, [en línia], <www.rabasf.com> [Consulta: 15/07/2015]. Alomar no pogué veure la carta rebuda per Miró però sospitava que era del crític d'art Ramírez de Lucas (1917-2010). A Gregorio Prieto (1897-1992), de totes maneres, se'l nomenà acadèmic el 1990. Alomar sospitava que no se'l volia fer acadèmic a causa dels gustos sexuals. La carta que sorgí en el diari (n. 28) no devia diferir molt de la rebuda per Miró.
- 46 Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Archivo-biblioteca. Relación general de académicos (1752-2014), p. 311, 368, [en línia], <www.rabasf.com> [Consulta: 12/07/2015]
- 47 AGCM, AA-2/5, 18/02/1969.
- 48 AGCM, AA-64/9, 29/03/1966.
- 49 AGCM, AA-64/8, 03/05/1966.
- 50 AGCM, AA-64/9, 12/03/1966. Recordem que era l'època franquista i, per tant, Alomar intentà fugir del fet que se'l relacionés amb el Principat de manera explícita. Això va fer que seguí a la carta d'Estévez de la mateixa manera que ja hem vist: «[...] No debo decirle que este acto es [...] independiente de todo otro acto en relación a Cataluña [...] los reyes de Mallorca eran, [...] independiente de los reyes de Cataluña, sino, por necesidad, sus enemigos». Alomar a més, solia enviar cartes a diversos dirigents per evitar que la informació arribés per altres vies i s'agreugessin. Per exemple, el maig de 1966 informava a Álvarez-Buylla, governador civil, que l'acte era local i suggeria que presidís la comissió (AGCM, AA-64/9, 16/05/1966). La postura d'Alomar era contradictòria amb la carta que envià a Villalonga i que respon a la subtileza mencionada: « te corresponde a ti hacer la entrega [...] Te escribo esta carta confidencialmente a

- tu casa, porque lo malo sería que el Gobernador quisiera ir, aunque desde el Ministerio de la Gobernación, le recomendarán que no vaya. Las razones [...] son : r-Debe ser un mallorquín y [...]o en mallorquin. [...]» (AGCM, AA-64/7, 07/06/1966).
- 51 AGCM, AA-64/9, 02 i 19/04/1966; 64/7, 04/04 i 03/06/1966; 64/8, 19/04/1966, 04 i 09/06/1966. Alomar rebé una carta de Jorge Demerson, hispanista francès, que li agràia la restauració d'un bust de Maurice Legendre (1878-1955) i havia estat sol·licitat en els actes de Perpinyà ja que exercia d'agregat cultural de l'ambaixada de França a Madrid. Demanà l'opinió a l'arquitecte i aquest contestà dient que acudís com a representant de l'ambaixada (AGCM, AA-64/07, 20/04/1966; 64/8, 11/06/1966).
- 52 AGCM, AA-64/8, 14/06/1966, 18/06/1966.
- 53 AGCM, AA-64/7, Diari *L'Independent*, 20/06/1966; Diari *Midi Libre*, 20/06/1966.
- 54 ALOMAR, *Memorias...*, *op. cit.*, p. 93.
- 55 AGCM, AA-64/8, 21/10/1967.
- 56 Jaume Lladó Font. Arqueòleg i divulgador. Acadèmic de la RACBASJ.
- 57 AGCM, AA-64/8, 08/04/1968.
- 58 AGCM, AA-64/8, 17/05/1969.
- 59 AGCM, AA-64/9, 10/06/1988. Carta 19.
- 60 AGCM, AA-64/9, 18/06/1988. La restauració de Sant Joan aturada, segons Ponsich, a causa de la centralització administrativa i la indiferència local.
- 61 AGCM, AA-64/9, 07/07/1988, 20/06/1988. Carta 20.
- 62 AGCM, AA-64/9, 27/7/1988.
- 63 Joan Bassegoda Nonell (1930-2012). Arquitecte, especialista de l'obra de Gaudí (Càtedra Gaudí) i president de la RACBASJ.
- 64 ALOMAR, *Memorias...*, *op. cit.*, p. 92, 95, 108.
- 65 AGCM, AA-64/9, 08/1988.
- 66 Poc després Sotto estava d'acord s'havia de resoldre qui pagaria la feina (AGCM, AA-64/9, 28/04/1989).
- 67 G. ALOMAR; G. GEISSE (ed.), *De Teotihuacán a Brasilia: estudios de historia urbana iberoamericana y filipina*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1987.
- 68 AGCM, AA-64/9, 14/09/1988. Havia sobrevolat la ciutat amb el pare de Bassegoda i Sebastiz-Gasch (sic). Sebastià Gasch i Carreras (1897-1980), crític d'art català i divulgador d'idees artístiques de l'avantguardisme francès, Hans Arp i Le Corbusier, a través de les revistes *Gasetta de les Arts*, *D'Ací i d'Allà* o *L'Amic de les Arts*. Vegeu la correspondència amb Miró a DIVERSOS AUTORS, *Epistolari català Joan Miró, 1911-1945*, (I), Barcelona, Barcino/Fundació Joan Miró, 2009.
- 69 AGCM, AA-64/9, 01/02/1966.
- 70 L'estudi deu ser el fet pel Consell de Cooperació Cultural del Consell d'Europa i una de les causes perquè Alomar participés en l'elaboració de l'inventari del Ministeri francès (n. 13).